

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מתוך "עין איה"

תפקידן של מצוות דרבנן

והיכן צונו? — רב אויא אמר: מ"לא תסור"; רב נחמיה אמר: "שאל אביך ויגדך וכו'." (שבת כג ע"א)

המצוות כולן הן מיועדות לתכלית האלהית הנשגבה, שהיא כוללת את כל הטוב העתידי. והדרכים שעל ידם היא באה לעולם, אלה הארחות הן נמצאות במצוות התורה, הנתונות בפרטן מאת השם יתעלה ארון כל המעשים, הקורא הדורות מראש.¹ מצוות דרבנן, ודאי הן הולכות בנתיב הסלול למצוות התורה. אבל להגיע בשכל אנושי, ואפילו היותר שלם, עד סוף כל התכלית הנהדרת של העתיד, באופן שיהיה אפשר על פיהו לקבוע מצוות דוגמתן של מצוות התורה — זהו אי אפשר. אם כן, עלינו להשכיל, מה הוא המקור של מצוות דרבנן?

אמנם, המעבר אל העתיד היותר נהדר הכללי, ידענו שהוא העמדת האומה בשלמותה החמרית והרוחנית. על כן, מצוות דרבנן, נשאבות הן מבאר מים חיים של האומה עצמה, של כנסת ישראל, יסוד תורה שבעל פה. בזה יש כבר הסתכלות לשכל האנושי. ובהתחבר אליו רוח הקדש, צופה הוא גם כן העתיד עם פרטיו, ועל פיהם יהיו נקבעות מצוות דרבנן.

אמנם, החזקת האומה, יש לה שני ענינים. האחד הוא, החזקת האומה לשעתה, ברוחניותה ובגשמיותה. והשני הוא, שתהיה האומה מקושרת בכל צביונה אל העיקר הגדול שלה, ואז אנו בטוחים, שהיא עומדת בתמותה. אמנם, בהפרד יסוד האומה מן העיקר האלהי שלה, שוב אין מצבה ההווה מגן בעדה כלל, מפני שאינה זאת האומה שאנו מבקשים אותה, וגם אינה בטוחה כלל מהרס גמור ופירוד יסודות.

נגד התכלית של קיום האומה בהווה — שכפי מה שראו חכמים שהשעה צריכה לכך, לשעה או לדורות, כן תקנו והעמידו מצוות — על זה מורה "לא תסור",² שנאמר גם כן על כל בית דין שבימיך, שיהיה עיקרי ומרכזי לכלל האומה. ונגד היסוד השני, שאליו צריכים חכמי דורות להשקיף בתקנותיהם — הקשר שיפעלו

* הכותרות — מעשה די העורך.

1. ע"פ ישעיהו מא 4.

2. דברים יז 11.

התקנות לקשר את האומה בקשר אמיץ עם העבר, שאז היא עומדת בצביונה וקדושתה האמיתית – נגד זה נאמר, "שאל אביך ויגורך וזניך ויאמרו לך".³ כלומר, תהיה תמיד קשור אל העבר שלך, מפני שהעבר שלך הוא נשגב ואלהי, וממנו מקור להצלחתך. "בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם יצב גבולות למספר בני ישראל כי חלק ד' עמו, יעקב חבל נחלתו."⁴ אבל כאשר תהיה פונה מבטך מהעבר, שוב אי אפשר כלל שימצא קשר קיים לאומה בכללה גם בהווה. כי שוב ישוב על פי זה מצב האומה לעבר אישים בודדים, שכל אחד אין לו עם זולתו קשר רוחני כלל. על כן, מצוות חכמים מיוסדות הן, כדי לקיים את האומה הישראלית בהווה, ולחזקה ולקדשה בעתיד, על פי גחל קישורה אל העבר. "לא תסור", ו"שאל אביך..."

שמחה של מצוה

השמחה – מתנת ה', צריך לרוממה לתכליתה

ושבחתני אני את השמחה – זו שמחה של מצוה. ולשמחה מה זו עושה – זו שמחה שאינה של מצוה. (שבת ל ע"ב)

ההתנהגות בדבר הנטיות הטבעיות של האדם על פי דרכי הצדק המוסר והתורה, אפשר שיפלו בה שני מיני טעויות רחוקות זו מזו בקצוותיהם. שהרי האדם כמו שהוא נולד בטבעו הפרוע, "עיר פרא אדם יולד",⁵ צריך הוא להכשר ותקון בנטייתו והדרכתו. אמנם, ההכשר והתקון צריך להיות, לא להדריכו ההיפוך ממה שהוא מוטבע עליו, כי בזה לא יצליח, כי אם לחקור בחכמה את המטרה השכלית של הנטיות הטבעיות שבו, ולהנמיכן במערכת הנהגתן, לא על פי פראותן הטבעית, כי אם על פי המטרה של החכמה והצדק שלמענם נוצרו. נמצא, שמי שמסתכל בגרעותן של הנטיות הטבעיות שבאדם כשהן הלכות על פי הטבע הגס, ובעבור זה הוא מתקצף עליהן, להעביר עליהן את הדרך, ולהנהיג את נפשו או את נפשות זולתו על פי דרך שכל שהיא הפוכה מהנטיות הטבעיות, ודאי לא יצליח. אמנם, גם הטועה ואומר, מאחר שאי אפשר להנהיג את האדם באורח הפוכה מטבע נפשו, על כן יבור לו דרך הנהגה רק על פי עצם הטבע של הנטיות הנפשיות כמו שהן, דרך זו כוזה הוא רשע כסל, ומביא לדרכי מות. וטוב לפני האלהים ימלט ממנו.⁶ רק, צריך להכיר בדעת וחכמה את אמתיות הנטיות הטבעיות של האדם, להעלות אותן שיתנהגו על פי תכונתן, לא מצד הנטייה הטבעית השפלה, כי אם לכון אותן על פי תכליתן, שתכלית המצאן באדם היא בשביל התעודות המושכלות שלהן. על כן,

3. דברים לב 7.

4. שם 8'9.

5. איוב יא 12.

6. ע"פ קהלת ז 26.

רק אז תתמלאנה הנטיות בצביון האנושי, כשתהיינה שתולות על פי דרכי הצדק האלהי והיושר התוריי.

השמחה היא אחת מהנטיות הטבעיות לאדם. האדם הבריא בנפשו וגופו יהיה תמיד עלו ושמח. וזאת היא הצורה הטבעית של הנפש הבראיה. אמנם, הציוור הפנימי של השמחה הטבעית, כל זמן שהיא עומדת רק בשפלותה הטבעית, הוא בנוי על דברים כל כך רמיוניים, עד שבהגיע בהם יד השכל ילכו תמס,⁷ והיו כלא היו, והשמחה תהפך לתוגה. כי כל הציוורים הנכנסים בנפש האדם בטבעו הפראי, שאומר לו לכו לשמוח בעבורם, אינם כדאי כלל לשמוח בהם. השמחה הגסה של מלאת ספק התשוקות המורגשות, לא תמלא את נפש האדם באמת, ואחריתה מפח נפש. כי סוף כל סוף הלא יעמוד האדם על השקר והתוהו שיש בה. אמנם, לא מפני זה נוכל להפוך את המציאות לאין, ולהכחיש בטבע השמחה, שהיא מתנת אלהים לנפש האנושית, כי אם, אנו צריכים לקחת את הנטיה הבראיה הזאת, ולמלאותה בציוורים האמיתיים, ולהודיע לנפש את מטרת נטיתה זאת, למען, תחת היותה נשענת, לפי הטבע הפראי, על יסודות דמיונות שוא, תהיה מיוסדת על אדני אמת הדברים הקיימים לעד. ותחת השמחה שאינה של מצוה — הטבעית בנפש האנושית שלא עלתה במעלות התורה והמוסר — לא יעביר האדם את הנטיה הזאת מנפשו, רק יקח עמו את הצהלה והשמחה הילדותית בעצם תמותה, ויבור לו את התעודה השכלית שלה, שהיא השמחה של מצוה, השמחה בהשגת האמת, בדעת ד' ותורתו, בשמחת הנפש לעשות צדק ומישרים, ולמלא את כל החובות התוריות והשכליות המוטלות עליו במעשה ובשכל, בשמחה וטוב לב, שאז אחרית תקוה גדולה נשקפת לשמחתו הטבעית, ורק אז, בהיותה מתחברת אל התכונה השכלית, תעמוד על עצם טבעה.

על כן אמר, ושבחתי אני את השמחה.⁸ כלומר, השמחה הידועה והטבעית לאדם בעצם טבעו הילדותי, הנני משבחה, שהיא ראויה להשאר חיה וערה בטבעו של אדם ובעומק נפשו אחרי כל עליותיו בחכמה ובחסידות במוסר וצדק. אמנם, שמחה כזאת, שמחה של מצוה, הנטיה הטבעית כשמתחברת אל היושר השכלי וההגיוני, ראויה היא לשבח. אבל כשהטבע ישאר בשפלותו, ורק על פי רגשותיו העוריות ישים דרכו בחיים, הלא לא תקום לאורך ימים, כי החיים והשכל יטפחו על פניה, ויאמרו לה, לשמחה מה זו עושה??⁹ החשבון שעליו נוסדה הצהלה הילדותית, הלא הוא כולו שקר ותוהו! הדבר הנוצץ מרחוק ממראה עליות החיים החיצוניות, יאמת הברור האמיתי את שקרו! אם כן, לשמחה מה זו עושה? אלא, על מה הנטיה העדינה והנחמדה הטבעית הזאת עומדת באדם? — כי אם

7. יתמוססו ויתבטלו. עיפ תהלים נח .9.

8. קהלת ח 15.

9. קהלת ב 2.

להעמידה על יסודה הנכון, על יסוד שמחה של מצוה, שהיא ראיה להיות דבקה עם האדם תמיד כל ימי חייו. "ואני בד' אעלוזה באלהי ישעיו"¹⁰ שמחת ההשגה השכלית, שמחת ההדרכה המוסרית בנשיות מדותיו הפנימיות לצד הטוב והחסד המתבאר בדרכה של תורה, שמחת המעשה בעשיית כל המצוות השכליות והשמעיות, שמכילות מטרות קדושות נצחיות ונשגבות, שהן ראיות להטביע את החותם של השמחה הטבעית על החיים באמת. ישמח לב מבקשי ד'¹¹.

שמחה של מצוה – שלמות של הכרה ושל עשייה – תנאי להשראת שכונה

ללמדך שאין שכונה שורה, לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה. (שבת ל ע"ב)

השראת השכינה, ההוד האלהי, על הנפש, אי אפשר, כי אם כשהיא עומדת שלמה בכחה הציורי והמעשי, על פי אותו האופי והתכונה שנוצרה להם. רק אם הנפש היא שלמה בכחה הפנימי על פי טבעה השלם, לא נפגמה ולא נתקלקלה מתכונתה הטובה בטבע יצירתה, רק אז היא מוצאה את עצמה כחלק אחד מהאור הגדול האלהי המופיע בכללות המציאות, המחיה את כל המעשים והברואים ומוביל אותם למטרה טובה עליונה גדולה ואדירה, שראוי לשמח עליה עד מאד, "כי שמחתני ד' בפעליך"¹² על כן, רק בהיות הנפש מוכנת מצדה אל השלמות הציורית, בשמחה, על ידי הסתכלותה החודרת בהוד האלהי הזורח בכלל המציאות, שעל ידו היא מקבלת את פני קונה באהבה וביראת רוממות, ואל השלמות המעשית, שאותה השמחה שהיא מוצאת בנפשה, היא מחברתה דוקא אל המעשים המביאים אל הטוב המוחלט לעצמה ולכלל המצוי, היא השמחה של מצוה, רק אז היא מוכנת להשראת השכינה. אמנם, בהפגם כוחה הציורי או המעשי באיזה צד מהפגימה שיהיה, לא תוכל למצא בנפשה יסוד, להעריך את ההקבלה אל הזוהר האלהי הכללי, שהוא הולך ומחיה אורה של שמחה ושפעת החיים המעשיים את כלל המציאות.

על כן, אם הצד המעשי שלה נפגם על ידי עצלות, המורה חסרון הכשר לצד המעש, או עצבות, שבאה על ידי חסרון כח הציור מהשקיף אל אמתת החיים כמו שהם נשפעים מהחסד האלהי הכללי בכלל המציאות, שבהיותו נשקף בנפש הוא ממלאה שמחה ומגרש כל עצב, לא ישרה עליה ההוד האלהי.

10. חבקוק ג 18.

11. תהלים קה 3.

12. תהלים צב 5.

שחוק וקלות ראש – שמחה הקשורה אל דברים חסרי ערך – מרחיקים מהאורה האלוהית

אמנם, כשם שהנפש נפגמת כשיהיו ציוריה ותכונה שלה המעשית ההפך מאור החיים המלאים, שהולכים בחסד אל בכל שדרות המציאות הגדולה והכללית, כמו כן, אם כח הציורי להיות שמח ועלוי, וכח המעשי להיות מוכן לפעול, אמנם יהיה בנפש, אבל לא יתאים בפנימיותו לאותה המטרה שהיהוד האלהי מושך את המציאות אליה, גם אז תמנע האורה האלהית מלחול על הנפש ההיא. על כן, כמו שהעצלות מעבר מזה, מחשיכה את הכשרון המעשי, ומבדילה בין הנפש ליוצרה, והעצבות מחשיכה את הכשרון הציורי, בהיות שתיהן ההיפך מהזהר האלהי המלא חיים וחדוה, "עזו וחדוה במקומו"¹³ – כן, בודות ציור השמחה קשור אל דבר בלתי תכליתי. שאף על פי שלכאורה יש לעצם הציור איזה דוגמא עם האור הכללי של החיים, שבחסד עליון הם מושפעים על כלל המציאות, אבל אותו הדמיון אינו כי אם בערך הצד החיצון של הציור, שלא עליו נוסדה מציאותו. אבל בערך אמתת מהות הציור, הנהו רחוק מהאורה האלהית, כמרחק הציור של העצבות מזהר החדוה האלהית המלאה את כלל הבריאה. על כן, השחוק המרתק את השמחה לדברים של תהוה, הוא מונע את האורה האלהית והשראת השכינה מלחול על הנפש, מפני שמטביע בקרבה ציור ההפכי באמת מציאותו אל הציור שאנו יכולים להשיג בהשקפתנו על ההארה האלהית שאנו משיגים בכלל המציאות. שאנו משיגים בכלל את ציור השמחה, מפני התכלית המעולה הנמשכת מהמעשים הטובים והכבירים מהשפעת החסד והחיים ההולכים ואורים. ולענין הצד המעשי הכשרו, שצריך להמצא בנפש בתור דוגמא לשפע הכח המעשי המלא של אל פתל ישועות ארון כל המעשים – אמנם, צריך הכח המעשי הזה להיות מקושר למעשים תכליתיים, המביאים ברכה לעולם. אבל קלות ראש, היא אמנם הכנה מעשית, שהאדם קל בתנועתו, ואיבריו ממהרים לפעול. אבל מה יפעלו, באין הכרע של דעת, ובאין משמעת אל השכל ואור התורה והמוסר? – רק ככל העולה על הרעיון הנקלה. הכשר לכח מעשי ריק כזה, הוא מונע את האורה האלהית מלהאיר בעמק הנפש, לא פחות מכל העצלות, ההפכית גם כן בחיצוניותה לכח האלוהי הפועל והמחיה, המלא את כל היקום.

שיחה דברים בטלים – קלישות של כח החיים

והנה העצלות והעצבות מעבר מזה, הם כחות הפכיים שליליים. שחוק וקלות ראש מעבר מזה, הם כחות הפכיים חיוביים. אמנם, ישנו עוד אופן אפשרי למצב הנפש בשני כחותיה, המעשי והציורי, שלא יהיו לא שליליים ולא חיוביים, ומכל מקום, כשהם פועלים למלאות את הנפש, אינה מוכשרת למצא בעצמה כח דומה

ומקביל לאור האלהי. יען כי החיים, כשהם באים מעין דוגמא של מעלה, הם מלאים עצמה, בין בכחם הציורי, בין בכחם המעשי, ואז הם מקבילים לעומת כח החיים הכללי השופע בחסד אל בכל המציאות כולה. אבל בעת תשפל הנפש בכחה הציורי, ולא תמצא בקרבה איך למלאות נפשה בציורים חודשים מרהיבים, שהם ממלאים אותה שמחה, כי אם בשפלות ידים תחזור על ציוריה הנמוכים, ההולכים ברפיון ובלא שום כח אדיר. זה המצב מביא את השיחה. הרבות בדברים בעד גרעין קטן של רעיון. מפני שהנפש משתוממת, ואינה משיגה את כח החיים הציוריים במילואם, על כן היא טובבת על מרכז קטן, ומרבה עליו שיחה. היפך מההארה האלהית, החיה ופועלת חדשות בכל עת ובכל רגע. והכח המעשי המקביל למצב ציורי כזה, יהיה, דברים וענינים בטלים, שאין בהם כח חיים אדיר ותכלית רמה ונשגבה.

היה כנגן המנגן, ותהי עליו רוח ה'

אלה שלש הנטיות בין בצד המעשי בין בצד הציורי בנפש, הן נטיות מהתכונה הטבעית האמיתית שבנפש, שעל זה עשאה האלהים ישרה, להיות מוכנת להתמלא בכחה הציורי בשמחה, ומתחברת מיד לכחה המעשי, שתהיה השמחה של מצוה. רק אז היא מתפתחת כראוי לה, ומוציאה אל הפועל את הגנח בתוך תוכה מהאורה האלהית — בהיותה גם היא פרט אחד מכלל המציאות, השואבת חיים ואור שמחה מהאור האלהי, מקור החיים והשמחה. והוקבל ביותר כח שמחת המצוה, המאחדת את הכח הציורי השלם עם הכח המעשי, במקרא שכתוב, ועתה קחו לי מנגן.¹⁴ הנגן המעשי, הפועל בכלים מעשיים, כשנערך לתכלית נשגבה, הוא אות חי על התחברות כח הציור הפנימי, המושג מחדות ד', אל הכח המעשי, הנוטה גם כן לדרכי ד', ולהרבות חיים וחסד בעולם. והיה כנגן המנגן, ותהי עליו רוח ד',¹⁴ לעשות בשמחה ובטוב לב המשכת הטוב והחסד בפועל, שהיו אז נצרכים לה על פי המצב, להמשיך גם כן חסד עליון וטוב, על יד נביאו ההולך בדרכיו, אשר נפשו דבקה בצור מעוזו. ואני בד' אעלזה אגילה באלהי ישעי.¹⁰

השמחה של מצוה היא מצב בריא וטבעי לנפש האדם. על כן היא מפתחת את כחותיו הרחניים

אמר רב יהודה: וכן לדבר הלכה. אמר רבא: וכן לחלום טוב. לאות על הטבעיות בכל דבר הם הנחת רוח הפנימית המורגשת במצב, והכשרון המתפתח כראוי. ובאשר השמחה היא דבר טבעי לנפש האדם, ולזאת נוצרה, להתענג על ד' ולשמח באור פני מלך חיים, על כן בכל אורחותיה מתגלה על די

השמחה הוצאת כוחותיה אל הפועל במילואם. על כן, כשם שהכשרון המעשי מתפתח על ידי השמחה ביחש שמחה של מצוה, כן הכשרון השכלי מתפתח גם כן על ידי השמחה, ומתגלה כח השכל יפה בדבר הלכה. וכן הכח הדמיוני, שהוא גם כן חלק חשוב בכוחות הנפש, הוא מתפתח על פי תכונתו הטבעית בהיות הנחת הנפש על מכוונה. ע"כ "כן לחלום טוב". כאשר עשה ד' את הנפש האנושית כולה מוכשרת לקבל העונג והשמחה בחייה בהיותה הולכת בדרכי ד' הישרים, על כן גם בעת שנתה הוכן הכח הרעיוני שמתגבר בחלום, כדי שיתענג גם כן אז האדם בעולמו הדמיוני, בתענוגים עדינים הבאים מצוירים צחים המשמחים את הלב, ומשאירים גם כן אחריהם רושם טוב לצהלת נפש ואומץ רוח, לפעול ולעבד עבודת ד' הטובה.

במצבנו, ראשית למחוד של אדם יש בה כבוד ומרירות וכך ראוי להיות

איני, והאמר רב גידל אמר רב: כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר, תכוונה. שנאמר, שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר.¹⁵ אל תקרי מור עובר, אלא מר עובר. אל תקרי שושנים, אלא שושנים. באמת האלוהים עשה את האדם ישר, והתכונה האמיתית שבטבע הנפש האנושית היא מתאמת מאד לדרישת החכמה והדעת. א"כ השמחה וטוב הלב בדרישת התורה היא נאותה מאד למצב הנפש, וראוי הוא לפי זה שתמיד יהיה העסק בתורה שעשוע לנפש ושמחה ללב. אמנם עלינו שלא לשכח כי כבר אין אנו מוצאים את האדם ע"פ טבעו הטהור האמיתי. עוונותינו תעונות אבותינו קלקלו כבר את טעמנו הטבעי הטהור, עד שהחלק הטוב להשכיל ולהטיב בטבע טר מעלינו, ותחתיו נקשרה בלבבנו אלת וחשך של הוללות וכל חמדת עין היצונה שהם ההפך מודרישת החכמה דעת אלהים אמת, עד אשר בראשית לימודנו נמצא ע"פ רוב את הלימודים היותר יקרים ועקריים הפוכים הרבה לטבענו הגס והנמוך, אשר לא די שלא נשבע שמחה ועונג מהם, כ"א עוד ימררו את רוחנו ויהיו עלינו למשא. אלא שעלינו לדעת שאדם לעמל יולד, וכי רק בהתחלה, בטרם נבוא אל עומק ים החכמה והדעת, תהיה לנו המלחמה וההכבדה הזאת. אבל אחר התקדשנו כראוי בקדושת התורה אז תבוא חכמה בלבנו ודעת לנפשנו ינעם,¹⁶ כי תשוב הנפש לטבעה הטהור להתענג על ד' ותורתו. ע"כ נואלו מאד אותם שרוצים לעשות את כל מדריגות הלימודים ג"כ לתלמידים הצעירים והמתחילים בערך של שעשועים. לא באופן כזה תבוא החכמה בלב עיר פרא האדם בהולדו, רק חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי.¹⁷ אע"פ שיפה נעים ונאות מאד מצב השמחה מילי

15. שה"ש ד 13.

16. ע"פ משלי ב 10.

17. ילקיש חיב תתקסח.

הרצון והשעשוע בדרכי תורה וחכמה, אמנם חלילה להיות בהולים על העונג הזה, שהוא הצד החיצון אל החכמה ואל דעת האמת בשעתו, לקנותו בלא עתו. זה החלק יסיר מהמתחיל את החפץ לעמול ולהתיגע ולעמוד על האמת. כי לא יוכל כלל להתאים העמל הגדול הנדרש לדברי תורה עם חפץ השמחה והתענוג בתחילתו. מתנת אלהים זאת אינה נתונה כי אם לאותם שכבר יגעו הרבה והרגילו את נפשם בנתנם אור האמת, עד שכל עמל נפש בדרישת התורה והדעת הוא מרבה להם ששון ועונג רב. ע"כ כשם שהחם הוא הכח המועיל הרבה בפעולתו בעולם, ומ"מ המתכוין להנות ממנו שלא לפי הכנתו הלא יהפך לו לרועץ, כן כל ת"ח היושב לפני רבו, והוא עדנה במצב המתחילים, שהוא עדיין זקוק לרב להעמידו על האמת והיורש בדרכי תורה, ואין שפתותיו נטופות מר — הוא חפץ כבר שלא יהיו לו דברי תורה לעמל כי אם לבקש בהם את הנעים והשעשוע — תכונה. הוא מתקרב אל אישה של תורה שלא כפי המדה המוכשרת לו, ויאבד בזה את כשרתו ואת התפתחות שכלו ויושר הגיונו, שיביאודו לאחרית טובה ושמחה וגם עונג בבא עתו. השושנה היא היפה בפרחים המרהבת עין במראיה החיצוני, הוד החכמה, והעונג הנמשך ממנה לכל הוגה בה מה מזהיר הוא ונעים. אבל לא הוזהר החיצוני הוא העיקר בקנין, כי אם הטוב הפנימי, השגת התוך והאמת, שיותר הוא נמשל למור לבושם הטוב שהנשמה נהנית ממנו, ממה שנמשל לשושנה המענגת רק החוש החיצוני. וזאת חובת המתחיל השונה המתלמד לדעת שרק שהוא צריך להגיע אל התוך אל העומק שבתורה, ושעבורה צריך הוא להיות מוותר הרבה משמחת לבו ועונגיו הטבעיים, ולא ידמה שימצא תיכף את העונג והשעשוע בתורה, כי אם יקבל עליו את מרירותה בהתחלה, מר עובר.

לאחר תקופה של למד המרירות מסתלקת. מר עובר

אמנם עובר ולא מתמיד הוא המצב הזה, וסוף סוף תבוא חכמה בלבו לשמחו ולעדנו, וירגיש מתקה ועדנה של תורה. אבל רק בתנאי שלא יחפץ לקרא לדברי תורה זמירות,¹⁸ ולבקש בהם בעקדם, גם בהתחלת למדו את הצד המענג והמשעשע, כאילו נתעדו הדברים הקדושים שהעולם מושתת עליהם רק לשמח שמחה ילדותית לכל ערלי לב. רק על ידי היגיעה וחיי צער שבהתחלה יבואו אחר כך לדרך האורה, המזהרת וסוגה בשושנים, ומנעמת את החיים בכל עונג מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. אמנם רק השפתיים הנה הנוטפות את המור. כלומר, מהצד הפנימי של האדם, מצד הנפש החכמה ונטיותיה, החכמה ערבה היא לנפש. אמנם, הצד החיצוני הכלים החמריים וההמשכה הטבעית אחרי נטיותיהם, הם שגורמים, שבהתחלה יורגשו המרירות והעול מהלמוד והשנון, שצריך אמנם

לקבלם באהבה, בעבור התרצאות הטובות היוצאות מהסבל לקנות חכמה דעת קדושים. "טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך."¹⁹

כובד ראש מסייע להבנה, השמחה – להסברה

לא קשויא הא ברבה הא בתלמידא.

לכד האמור שכך היא מדת החכמה, שהעונג הרוחני הנשגב לא יבוא כי אם אחרי עמל גדול וקנין רב של חכמה ודעת, שעל כן הרב הגדול כבר בתורתו, רק לו יאתה נטיית השמחה והשעשוע בדברי תורה, והתלמיד המתחיל, עליו לקבל את העל, ולהזכיר ערכו כי עדיין לא בא למדה זו, שתהיה לו דעת התורה ודרישתה לשעשוע, כי אם ליגיעה – חוץ מזה, מצב הנפש שונה הוא בין התכונה הראויה למי שמכין את עצמו לרכוש לו קנינים רוחניים חדשים, למי שעסוק בהרצאת הדברים שכבר הם קנויים בידו. שהראשון צריך לעמוד נגד המון המחשבות הצדדיות, שאינן מניחות את לבבו להתיחד באותו המושכל שהוא צריך לפנות לבבו אליו. העמידה של כניסת המחשבות במושג אחד בכח, היא יותר מסוגלת למצב של כובד ראש מלמצב של שמחה, שכוחות הנפש מתרחבים והמחשבות עלולות להתפשט לעברים שונים. אבל בשעה שהאדם צריך להשפיע מחילו הרוחני השמור כבר בידו, על איש אחר, או כנוס המחשבות אינו צריך לו. כי המדה השלמה בהשפעה של חכמה היא רק כשהיו הדברים המושפעים כבר מבוררים למדי וקנויים קנין עצמי אל הרב המשפיע, עד שהמון מחשבות אחרות לא יפריעו כלל את השגתו באותו המושג. ואז, אדרבא, פזור המחשבות על מושגים שונים הצבורים בלבבו של איש גדל דעה, עלולים הם להוסיף עוד לוית פאר לאותו המושג שהוא עסוק בהשפעתו, ולהמציא לו ממרחק אמצעיים של דברי משלים מחוכמים ודוגמאות מלאות בינה, שיתעילו ביותר להטבת ההשפעה הלמדית. על כן, השמחה יותר מכוונת בתור נטיה מתאמת לצורך ההשפעה. הא ברבה הא בתלמידא.

הרב – הוא גם לומד. שמח על מה שכבר הבין, וכבר ראש על מה שלפניו

ואי בע"א הא והא ברבה, ול"ק הא מקמי דליפתח הא לבתר דפתח. כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבריחותא, ובדחי רבנן. לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.

הרב עצמו, אף על פי שמדת השמחה נאותה לו, שדיא מרחבת את נפשו ומפזרת את מחשבותיו על אפקים שונים, שיוכל מכולם להעזר בדרך ההסברה לתלמידיו בעיונים העמוקים, שלפי שכל התלמידים צריך לפעמים להרבות

באמצעיים עד כדי להביאם לאמיתות הבנתם, אבל אם הרב הוא איש גדול באמת, אוהב חכמה ומבקש תמיד להוסיף דעת, הוא לא יסתפק בלמדו את תלמידיו רק באותה מדה של ההשפעה לבדה, כי אם יכין עצמו גם כן לקבל הוא תוספת שלמות בדעת עומק אותם העניינים עצמם, שאף על פי שגבר ידע אותם ולמדם, מכל מקום יוסיף בהם לקח ועיון פנימי. אם כן, גם לו נצרכת אותה המרה של כבוד ראש, הנדרשת למי שצריך לצמצם את שכלו על אופק חדש, למען ימצא בו דברים שהיו עד כה נעלמים מעיניו. אם כן, ההכנה אל העמל והיגיעה לא תחסר גם כן מהרב, האוהב את התורה באהבת אמת – לא מאהבת העונג המושג מידיעתה והבנתה, כי אם מאהבה אמיתית שעצם הידיעה וההוספה בקניית חבילות חבילות של חכמה היא התכלית העצמית. העוסק בתורה לשמה ממש, הוא גם בהיותו רב יכסוף להיות נמצא במעמד של תלמיד בעת הלמוד. ובאמת, סיבות השמחה וכבוד הראש בנפש, תהיינה ההשקפות השונות על ערך הידיעות. בהסתכל החכם על אותן הידיעות שכבר רכש לו, שההסתכלות על זה צריך שתהיה גם כן לפניו בטבע בהיותו כבר בא ללמד, אז בתור מגיע למרכז תכליתי תתעורר השמחה בנפשו. אמנם כאשר ישים אל לב כי אין סוף לתכונת הדעת, וכי גם באותם העניינים שכבר עלה בהם על מדרגה רמה עוד יש כר נרחב להתבונן עוד להוסיף ולחדש, אז תתעורר בו התכונה של כובד ראש.

מילתא דבדיחותא – בטוי לשמחה הצפויה לאחר ההכנה

אמנם, עם אותו כובד הראש עצמו, הנמצא במערכי הלב מצד הסתכלות הנפש שלא באה עד כה למטרתה ושהיא עודנה רק הלכת ושואפת אליה, מכל מקום גם זיו השמחה צריך שיאיר בתור ברק פנימי, על ידי מה שיצייר לו האדם את שמחת השלמות של הידיעה הברורה בהיותה מושגת כבר. על כן, כאשר יצייר העונג הזה יפה לפני למודו, וישיג ערכו, אז יחרץ יותר לבוא אל המבוקש. מי אמנם יוכל לצייר ציור בהיר הנאות לשמחת הלב הנזקקת לכל ענין וענין לפי ערכו? רק הרב, שכבר הידיעה בכללותה מצוירת לפניו, והוא מתענג כבר על הודה. על כן, מקמי דפתח, בציירו בנפשו שמחת הידיעה, הוסיף גם כן לצייר לתלמידיו את כללות העונג שיבוא להם גם כן, אחרי אשר יעברו את כל התלאה אשר לטורח הגדול והעמל הראוי למתחיל עד שירד לסוף עומק של ענין נשגב ומרום החדש לו. הציור המהיר המשקיף על סוף דבר, ישכיח בבהירותו את היגיעה ומרירות הנפש של יגיעת הלמוד הכבד, ובחן השפוך על תכלית הנשקפת מרחוק באותו הציור הכלול במילתא דבדיחותא היא, הווי בדחי גם כן רבנן. אחר כך אמנם, אחרי שהלב הוכן לעול הלמוד בקורת רוח, אז יתיב באימתא, כיחדע את אשר יחסר לו ומצפה להשתלם, וכמצויר שעוד צריך גם הוא לפי ערכו. ומכל שכן תלמידיו לפי ערכם, לעבד עבודת משא עד כדי לכא אל השגת אוצר הדעת, שבכל אופן עוד ימצא גנח

בענין שבו הם עסוקים. והוה יתיב באימתא, כתכונת ההולך ומתכוון אל מטרה אהובה ונכספה מאד טרם בא אליה, ופתח בשמעתא.

פלפול שאינו לאמיתה של תורה ועצם הלמד — כמו פרחים ופרי

תוכן הבריחותא אמנם יתכן לצייר רק בהעביר עת הרעיון. כי העונג הוא מתלווה אל החכמה וההשגה, כעונג התאמת מלוי צרכי הגוף על פי טבעם, שהעונג איננו בשום אופן יסוד התכלית, כי אם תולדה מחוייבת מכוונת ממצב הנאות להולך בחוקי החיים הטבעיים. ערך העונג והשמחה של הציור המדעי אפשר להגיע לו גם כן בציירו בשכלו ציורים שכליים שלא נבחנו עדיין חיובם וערכם ביחש האמת וגבול המעשה, כשאמנם את הצורה של זיקקה אל התכלית שעוד לא הושגה יטביע על הלמודים רק היחש 'שלהם' אל ברור האמת והאחריות המעשית שבהם. על כן ראוי שימצאו בחכמה כעין פרחים מרהיבי עין אף על פי שאינם פוריים ומזינים, ציורים שמשמחים את הלב בבהירותם וסגנונם הנעים, אף על פי שבערך דרישת האמת וחקר דין הנם בלתי מובטחים, שאמנם יגדל ההפסד אם ישתמש בהם מי שלא ידע ערכם ותכליתם, ותחת היותם רק במערכת דברים המענגים, הממלאים את התפקיד האסטטי של האדם, יחשבם לדברים מזינים את השכל העיוני והמעשי. אבל מי שידע ערכם וישכיל מקומם זמנם ושעורם, לו יפריאו את הדעת ויפריאו את השכל. ומתוך אותו הציור הבא בתור דבר שאינו חסר שום תכלית — שהרי עצם ציורו הוא תכליתו — מתגלה קצת הוד השמחה של השגת תכלית אמיתית ומדעית, אחרי שיבוא האדם למבוקשו בהשגת האמת לאמתו בענינים עיקריים. כי רק בציור של שמחה מדבר שאין חסרון התכלית מעיב את אורו, יוכל להכיר איזה ערך של שמחה אמיתית הבאה באמת אחרי השגת המבוקש. זאת היא תכלית הפלפולים היותר רחוקים שהשתמשו בהם רבותינו ז"ל בדורות קרובים. ומצאנו רמזים חזקים שכבר היו נהוגים גם כן בימים היותר ראשונים, בתור פרחים ותבלין להמציא מרגוע לחוש האסטטי גם כן על שדמת התורה ומושגיה, כמו שממציאים לו מזונו וערכו בעולם הציור המעשי הספרותי, בחטובים וציורים בספורים ושירים וכיוצא בזה. וכבר ראו חכמים ז"ל, שכשם שהפרחים הם ראויים גם כן לכל עץ פרי, כמו כן ההשלמה האסטטית ראויה גם כן בחכמתה של תורה, גם לאותם רמי המעלה שעל פרים השכלי שבתורה יחיו בית ישראל. ואין מושיבים בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ בק"ץ טעמים. וברבות הימים כאשר ערכה כל שמחה בעוה"ר, נמצאו רבים שלא יכלו להבין את הצורך בשימושים אסטטיים בכלל, לא יכלו להכיר גם כן את המגמה של אלה הציורים, כי אם בהכנסתם תחת הבקורת הדרושה לעניינים מדעיים ומעשיים, ומובן שלא יוכלו לצאת כי אם חייבים. ואחרים גם כן, מחסרון הכרה בערכם יחוסם

